

MENSEN OP DE VLUCHT

Bij iedere grote humanitaire crisis worden grote aantallen personen verdreven, soms vervolgd, verplicht om te vluchten... waarna ze als mensen op de vlucht in ballingschap leven.

Het woord vluchteling impliceert dat ze bescherming nodig hebben.

Vluchtelingen zijn met andere woorden personen die werden verplicht om hun streek of hun land te verlaten omdat hun leven of hun vrijheid in gevaar kwam. Meestal genieten ze geen bescherming in hun eigen land – vaak is het zelfs hun eigen overheid die hen bedreigt of vervolgt (gewelddaden van politieke regimes tegen bepaalde bevolkingsgroepen of moeilijkheden die verband houden met de manier waarop bepaalde staten omgaan met minderheden, zoals de Koerden of de Roma).

VAN ASIELRECHT TOT VLUCHTELINGENSTATUS

Het asielrecht bestaat al sinds de Oudheid en de Middeleeuwen. Het werd toen echter omschreven als een privilege van de beschermer, aangezien een autoriteit om meerdere redenen kon beslissen om een persoon op te vangen. Dat recht was in het bijzonder verbonden met de Kerk, waarvan de religieuze gebouwen vaak dienst deden als toevluchtsoorden. Na de Franse revolutie van 1789 werd het asielrecht in de Franse grondwet opgenomen. Na de Eerste Wereldoorlog werd in het kader van de Volkerenbond in 1922 een internationaal akkoord gesloten dat het nansenpaspoort invoerde. Dit document werd in 54 landen erkend en bood oorlogsvluchtelingen bescherming en het recht om te reizen. Als reactie op de gigantische vluchtelingenstroom van miljoenen mensen tijdens de Tweede Wereldoorlog richtten de VN de Internationale Organisatie voor de Vluchtelingen op, maar deze slaagde wegens een gebrek aan logistieke middelen niet in haar opdracht om de vluchtelingen op te vangen. In 1949 riep de Verenigde Naties uiteindelijk de functie van Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen (UNHCR) in het leven, die onder meer een internationaal Vluchtelingenverdrag moest opstellen en laten goedkeuren. Op 28 juli 1951 werd de Conventie van Genève goedgekeurd.

DE VLUCHTELINGENSTATUS

Er moet een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen het begrip vluchteling en het begrip migrant – en dan vooral het begrip economische migrant, die zijn land om andere redenen verlaat (om een betere toekomst op te bouwen, om de armoede te ontvluchten, omdat hij honger heeft, omdat hij het slachtoffer is van natuurrampen of omdat hij zijn levens- en werkomstandigheden wil verbeteren).

Mensen op de vlucht vluchten naar een buurland, naar andere landen of naar andere streken binnen hun eigen land. In het laatste geval spreekt men van intern ontheemden (displaced persons) binnen hun eigen land, aangezien er geen internationale grenzen werden overschreden. Ook deze mensen zijn op de vlucht om te ontsnappen aan conflicten, veralgemeend geweld of schendingen van de mensenrechten.

Op 28 juli 1951 werd de Conventie van Genève goedgekeurd om de vluchtelingen te beschermen. Dit was een reactie op de vluchtelingenstromen die tijdens de twee wereldoorlogen op gang waren gekomen. Het Vluchtelingenverdrag werd door 150 landen (waaronder België) ondertekend en verplicht staten om iedereen te beschermen die niet van bescherming in zijn eigen land kan genieten. Aanvankelijk had de Conventie van Genève vooral betrekking op de Europese vluchtelingen die door de Tweede Wereldoorlog verdreven waren. In 1967 werd het toepassingsdomein uitgebreid, toen overal ter wereld massale uittochten op gang kwamen.

Het Internationaal Verdrag betreffende de Status van Vluchtelingen van 1951 omschrijft een vluchteling als een persoon die, uit gegronde vrees voor vervolging wegens godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil inroepen.

Het begrip politieke mening verwijst bijvoorbeeld naar ideeën die niet door de overheid worden toegelaten, met inbegrip van kritiek op het beleid en de werkwijze van de regering. In sommige landen heeft de bevolking niet het recht om kritiek te uiten op zijn leiders of zelfs om te zeggen dat ze het niet eens zijn met hun beleid. Het eenvoudige feit hun mening te uiten kan bevolkingsgroepen in gevaar brengen, doordat ze met vervolging of zelfs met de dood worden bedreigd.

HOEVEEL VLUCHTELINGEN ZIJN ER WERELDWIJD?

Het Vluchtelingenverdrag somt de rechten en de plichten van de vluchtelingen op (met betrekking tot onderwijs, werk, bestrijding van discriminatie,...). Het zijn ook de criteria die door de Conventie van Genève werden vastgelegd, die bepalen of personen al dan niet als vluchtelingen kunnen worden beschouwd.

Daarbij worden de volgende criteria gehanteerd:

- Buiten de grenzen van hun land gevlucht zijn;
- Terecht angst hebben om te worden vervolgd omwille van hun ras, religie, nationaliteit, politieke opvattingen of het behoren tot een bijzondere maatschappelijke groep (bv. vrouwen, homoseksuelen);
- Geen bescherming kunnen vragen in eigen land.

In de meeste gevallen moeten de vluchtelingen aantonen dat ze persoonlijk worden vervolgd voor wat ze zijn, voor wat ze doen of omwille van het feit dat ze tot een specifieke bevolkingsgroep behoren.

Voor personen die hun land ontvlucht zijn omwille van oorlog of dagelijks geweld, geldt het principe van de individuele vervolging niet. Zij kunnen genieten van de bescherming van de Conventie van Genève. Aangezien ook deze mensen bescherming nodig hebben, voerde de Europese Unie het begrip «subsidiare bescherming» in, een status die bescherming biedt aan personen die gewapende conflicten of een burgeroorlog ontvluchten. Om deze status te verkrijgen, moet er een vermoeden van een ernstige dreiging zijn voor de persoon als hij naar zijn land van herkomst zou terugkeren. De ernstige dreiging wordt in de Belgische wet van 15 december 1980 als volgt gedefinieerd: «*doodstraf of executie, foltering, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing van een verzoeker in zijn land van herkomst; of ernstige bedreiging van het leven of de persoon van een burger als gevolg van willekeurig geweld in het geval van een internationaal of binnenlands gewapend conflict*». Op die manier wordt er dus een bredere categorie personen beschermd dan voorzien door de Conventie van Genève. Deze bepaling geldt voor alle Europese landen en dus ook voor België. Personen die een oorlog ontvlucht zijn, worden vaak «oorlogsvluchtelingen» genoemd.

Sommige personen zijn uitgesloten van de vluchtelingenstatus en worden niet beschermd. Bijvoorbeeld als er ernstige redenen zijn om aan te nemen dat een bepaalde persoon zich schuldig heeft gemaakt aan oorlogsmisdaden of misdaden tegen de mensheid.

De Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen (HCR) schatte in 2011 dat 42,5 miljoen mensen op de vlucht waren, van wie 15,2 miljoen vluchtelingen (van wie 10,4 miljoen onder de bescherming van de HCR en 4,8 miljoen Palestijnse vluchtelingen die door de UNRWA werden geregistreerd), 895.000 asielzoekers en 26,4 miljoen mensen die in eigen land op de vlucht zijn. Het aantal nieuwe intern ontheemde personen stijgt regelmatig (met 20 % sinds 2010). De nieuwe belangrijke interne vluchtelingenstromen sinds 2009 kwamen vooral op gang in Pakistan, in het oosten van de DRC, in Soedan, op de Filipijnen, in Somalië, Colombia, Sri Lanka, Ethiopië en Jemen.

Meer dan de helft van de vluchtelingen bevinden zich in Azië en ongeveer 20 % in Afrika. De drie landen die in 2011 het grootste aantal vluchtelingen opvingen, waren Pakistan, Iran en Syrië. De meeste vluchtelingen zijn afkomstig uit Afghanistan, Irak en Somalië. De meeste vluchtelingen bevinden zich met andere woorden in landen niet altijd over de mogelijkheden beschikken om ze op een doeltreffende manier te beschermen of over de nodige economische capaciteiten om ze op te vangen. In 2011 ving de ontwikkelingslanden 4/5 de van het totale aantal vluchtelingen wereldwijd op en boden de 48 minst ontwikkelde landen asiel aan 2,3 miljoen vluchtelingen.

Het aantal nieuwe mensen op de vlucht werd in 2011 op 4,3 miljoen geschat, van wie 800.000 vluchtelingen en 3,5 miljoen intern ontheemden.

Deze cijfers zijn slechts schattingen. Zal men ooit te weten komen hoeveel Oost-Timorezen de massamoorden ontvlucht zijn en naar het westen van het eiland zijn getrokken? Hoeveel Soedanezen de oorlog en de honger zijn ontvlucht? Hoeveel Congolezen zich verschuilen in het tropische regenwoud? Iedere dag wordt de rij vluchtelingen langer, terwijl andere (zij het in veel mindere mate) terugkeren. Daardoor weet niemand hoeveel vluchtelingen er nu werkelijk zijn: 40 of 50 miljoen?

WIE HELPT HEN?

De Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen (HCR), een instelling van de Verenigde Naties, verdedigt de rechten en de veiligheid van de vluchtelingen. De HCR organiseert onder meer overal ter wereld vluchtelingenkampen of de integratie van de vluchtelingen in het lokale leven. De belangrijkste kampen bevinden zich in Iran, Jordanië, Thailand, Tsjaad, Pakistan, Kenia enz....

Bovendien worden ongeveer 4,8 miljoen vluchtelingen opgevangen in een zestigtal kampen die in het Midden-Oosten werden geïnstalleerd door de UNRWA (The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East), een instelling die in 1949 werd opgericht om de Palestijnse vluchtelingen te helpen.

Meerdere internationale organisaties, zoals Artsen zonder Grenzen of het Rode Kruis, verstrekken gezondheidszorgen of zorgen voor voedsel- en waterbedeling in die kampen.

WAT IS EEN VLUCHTELINGENKAMP?

Een vluchtelingenkamp is een (tijdelijk) kamp dat door een regering of humanitaire organisaties wordt voorzien voor de opvang van vluchtelingen in gebieden grenzend aan landen in crisis of landen waar conflicten worden uitgevochten. In die kampen wordt in de fundamentele behoeften van de slachtoffers op het vlak van voeding, hygiëne en veiligheid (tegen aanvallen of het milieu) voorzien. Los van kampen integreren de mensen zich ook vaak in de steden of de dorpen. Niet alle vluchtelingen kunnen immers in de kampen worden opgevangen.

De voorzieningen in de kampen zijn vaak heel precair. De vluchtelingen bouwen hun onderkomen vaak zelf met materialen die gemakkelijk verkrijgbaar zijn. In noodsituaties zorgt de HCR voor tenten (vaak van kunststof). De veiligheid wordt verzekerd door het land waar het kamp gelegen is, maar vaak volstaat deze veiligheid niet. In sommige kampen is plaats voor duizenden mensen. De kampen zijn meestal voorzien om na verloop van tijd te worden ontruimd, maar soms blijven ze tientallen jaren bestaan, wat tot nieuwe problemen leidt. Meerdere van die kampen lijken uiteindelijk een permanent karakter te krijgen: in Libanon leven sommige Palestijnen al 50 jaar in kampen!

Bij hun aankomst in een kamp, worden de vluchtelingen geregistreerd. Op die manier krijgen de hulporganisaties een zicht op het aantal personen in het kamp en op hun behoeften. Ze krijgen bij de registratie een eerste voedselrantsoen, dekens, kleding en benodigdheden om te koken. Ze krijgen ook medische hulp. Omwille van de oorlog duurt het soms maanden voordat voldoende voedsel kan worden aangevoerd. Het risico op hongersnood en epidemieën in de kampen is dan ook reëel.

De water- en de zuiveringsinstallaties zijn niet bedoeld voor gebruik op lange termijn. De leefruimte wordt krappert naarmate de gezinnen uitbreiden. Vaak moeten de vluchtelingen in de omgeving op zoek naar hout om zich te verwarmen en om te koken, waardoor hele bossen worden vernietigd. Wanneer de kampen dicht bij de conflictzones gelegen zijn, dienen ze soms als basis voor gewapende groepen. Ze worden dan het doelwit van de vijandelijke troepen.

Voor de landen die de vluchtelingen onthalen, de humanitaire organisaties en de politici die de beslissingen moeten nemen, komt het erop aan om de vluchtelingen veilige en waardige levensomstandigheden aan te bieden totdat ze naar hun «normale leven» kunnen terugkeren.

DE VLUCHTELINGENSTATUS IN BELGIË?

Wanneer vluchtelingen in België aankomen, kunnen ze asiel aanvragen – d.w.z. bescherming proberen te krijgen. Tijdens de asielpcedure worden ze «asielzoekers» genoemd. Als ze de gevraagde bescherming krijgen omdat hun aanvraag werd aanvaard, krijgen ze het statuut van «erkend vluchteling».

Migranten die als vluchteling erkend willen worden, moeten een asielpcedure doorlopen. Tijdens deze procedure wordt de toestand in hun land van herkomst onderzocht. Tijdens de procedure krijgen de asielzoekers opvang en begeleiding door Fedasil (het Federaal Agentschap voor de opvang van Asielzoekers). Asielzoekers die België binnenkomen via een luchthaven, worden vaak aangehouden en naar een gesloten centrum gebracht, waar ze tijdens de duur van hun asielpcedure moeten blijven.

De asielaanvraag moet eerst worden ingediend bij de Dienst Vreemdelingenzaken in Brussel, die nagaat of België bevoegd is om de asielaanvraag te behandelen en die de redenen noteert waarom de asielzoeker zijn land heeft verlaten. Op dat moment begint het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS) met het onderzoek van de inhoud van de asielaanvraag en de verklaringen van de asielzoeker tijdens een interview dat wordt afgenomen in aanwezigheid van een advocaat en een tolk. Hierbij onderzoeken ze iedere asielaanvraag heel zorgvuldig in overeenstemming met de internationale, de Europese en de Belgische normen. Het CGVS kan aan de asielzoeker ook een bepaald aantal documenten vragen (identiteitspapieren, rijbewijs, diploma's, vliegtuigtickets, werkattest,...).

Na het gesprek beslist het CGVS om al dan niet de vluchtelingenstatus of de subsidiaire bescherming toe te kennen. Die beslissing kan meerdere maanden of zelfs een jaar na het indienen van de asielaanvraag worden genomen. Bij een negatief antwoord kan de asielzoeker beroep aantekenen tegen de beslissing.

Bij een positief antwoord wordt de persoon als erkend vluchteling beschouwd. Hij of zij kan dan nooit meer naar zijn land van herkomst worden teruggestuurd dankzij het principe van non-refoulement dat door de Conventie van Genève werd voorzien. De vluchtelingenstatus impliceert meerdere rechten voor de vluchtelingen die in België erkend zijn (vergelijkbaar met die van een Belg):

- De vluchtelingen hebben recht op onbeperkt verblijf in België, wat betekent dat ze zich permanent in België kunnen vestigen;
- Ze kunnen in België werken zonder dat ze daarvoor een specifieke vergunning nodig hebben;
- Ze kunnen officiële documenten (bv. geboortebewijs) en een specifiek vluchtelingenpaspoort krijgen, waardoor ze naar het buitenland kunnen reizen;
- Ze kunnen gezinshereniging aanvragen, zodat hun gezin onder bepaalde voorwaarden naar België kan komen;
- Ze kunnen het vluchtelingenstatuut voor hun kinderen krijgen;
- Twee jaar na hun erkenning als vluchteling mogen ze de Belgische nationaliteit aanvragen;
- Het statuut impliceert ook verplichtingen, zoals de verplichtingen om de Belgische wetten na te leven.

Personen die het statuut van subsidiaire bescherming hebben gekregen, kunnen niet naar hun land van herkomst worden teruggestuurd en krijgen ook bepaalde rechten en plichten (zij het minder talrijk en minder uitgebreid dan die van de vluchtelingen):

- Hun statuut wordt vijf jaar lang ieder jaar opnieuw bekeken. Hun statuut van subsidiaire bescherming kan worden ingetrokken als de veiligheidssituatie in hun land van herkomst verbetert. In dat geval moeten ze naar hun land terugkeren. Als de veiligheidstoestand in hun land van herkomst in vijf jaar niet geëvolueerd is, kunnen ze definitief in België blijven;
- Tijdens die eerste vijf jaar moeten ze een specifieke vergunning krijgen om in België te kunnen werken;
- Ze ontvangen geen officiële documenten en ook geen vluchtelingenpaspoort;
- Drie jaar na het ontvangen van hun statuut kunnen ze de Belgische nationaliteit aanvragen.

Wanneer de asielzoeker een negatief antwoord krijgt, wordt hij niet in België beschermd en wordt hij een «afgewezen asielzoeker» genoemd. Vanaf dat moment kan hij niet meer wettig in het land blijven. Hij krijgt dan een bevel om het grondgebied te verlaten. Hij moet het land dan binnen de vijf dagen verlaten. Afgewezen asielzoekers worden soms «mensen zonder papieren» genoemd. Wanneer ze België niet vrijwillig verlaten, kunnen ze naar een gesloten centrum worden gebracht en gedwongen naar hun land van herkomst worden teruggestuurd. In sommige gevallen kunnen deze mensen echter niet gedwongen worden teruggestuurd (bv. als ze een risico lopen om onmenselijke of ontorende behandelingen te ondergaan in hun land van herkomst (bv. marteling of doodstraf) of als ze aan een ernstige ziekte lijden die niet in hun land van herkomst kan worden behandeld).

Die mensen zonder papieren leven soms jarenlang in België met heel beperkte rechten, met weinig toekomstperspectieven, zonder de mogelijkheid om op een legale manier te werken in België, met een heel beperkte toegang tot medische bijstand en zonder steun van het OCMW.

Het is belangrijk om te weten dat in de periode van 2009-2010 bijvoorbeeld twee derden van de asielaanvragen werden geweigerd en dat bijna 17.000 personen wel het vluchtelingenstatuut kregen in België.

Sommigen beweren dat Europa niet «alle ellende van de wereld» kan opvangen. Zo'n uitspraak is een verkeerde vereenvoudiging van een complex probleem. Het gaat niet om het opvangen van alle buitenlanders. De meesten van hen wilden niet vertrekken – en al zeker niet naar een ver land. In tegenstelling tot wat men zou kunnen denken, zijn het de landen in het zuiden (de armste landen, dus) die het grootste aantal vluchtelingen opvangen.

Bronnen

- Onder leiding van Jean-Louis Jadoulle, *@u monde citoyen!*, collectie voor de cursus menswetenschappen, deel 3, Editions Didier Hatier, België, 2011, pp. 4-31.
- Audric Gilman, *Droit d'asile et statut du réfugié: origines et évolution, Asile, un concept et des vies*, publicatie van Pax Cristi Wallonie-Bruxelles, januari-februari 2013, nr. 1, pp. 4-6.
- Brochure *Qu'est-ce qu'un réfugié?* door het CIRÉ, <http://www.cire.be/thematiques/asile-et-protection/669-quest-ce-quun-refugie>
- Het agentschap van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen: <http://www.unhcr.be/nl/home.html>
- <http://www.unhcr.org/4fd6f87f9.html>
- United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNWRA): <http://www.un.org/french/Depts/palestine/unwra.shtml>
- Belgisch Comité voor Hulp aan Vluchtelingen: <http://www.cbar-bchv.be/nl-nl/home.aspx>
- Coördinatie en initiatieven voor vluchtelingen en buitenlanders: <http://www.cire.be/thematiques/asile-et-protection>.
- Het Federaal agentschap voor de opvang van asielzoekers: <http://fedasil.be/nl/inhoud/asielprocedure>
- Gelijkekansencentrum: <http://www.diversiteit.be/azielzoekers-vluchtelingen-en-staatlozen-belgi%C3%AB>
- Franz Geleyn, *La protection subsidiaire*, op [droitbelge.net](http://www.droitbelge.be/fiches_detail.asp?idcat=48&id=557): http://www.droitbelge.be/fiches_detail.asp?idcat=48&id=557
- Franz Geleyn, *Le statut de réfugié*, op [droitbelge.net](http://www.droitbelge.be/fiches_detail.asp?idcat=48&id=558): http://www.droitbelge.be/fiches_detail.asp?idcat=48&id=558